

društava za tjelesni odgoj Partizan. U razdoblju od četiri godine svako je veće mjesto osnovalo svoje Društvo. Kroz masovna sportska natjecanja promiču se ideje novoga društvenog sustava u kojem sport ima važnu ulogu. Bez obzira na navedeno, treba odati priznanje mladim prosvjetnim radnicima, a posebice učiteljima tjelovježbe koji su s velikim entuzijazmom organizirali prve treninge i utakmice u pojedinim mjestima diljem Istre. Šireći novu sportsku igru na istarskim prostorima pedesetih godina 20., možda nisu ni slutili da će početkom 21. stoljeća Hrvatska biti svjetska rukometna velesila i olimpijski pobjednik.

Igor Jovanović

Davor Munda, *Gradine prije grada*, katalog izložbe, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, 2009., 53 str.

Poreč zauzima važno mjesto na bogatoj povijesnoj karti Istre. Porečki antički forum, rimska centurijacija, zidine i, naravno, Eufrazijeva bazilika plijene pažnju tisućama posjetitelja koji svake godine pohode ovaj biser istarske obale. Samo oni upućeniji u tijekove povijesnih zbivanja naslućuju da se ispod pločnika rimskog foruma i temelja antičkoga hrama nalaze tragovi gradine prije grada, prapovijesti prije povijesti. Uostalom, čitava je Poreština bogata prapovijesnom baštinom. Lokaliteti kao što su Mordele, Mali i Veliki Sveti Anđeo te posebno Picugi, tri gradine u nizu poznatije kao “tri pika od Picugi”, poznati su zadnjih godina i u široj javnosti. Izložba *Gradine prije grada* u organizaciji Zavičajnoga muzeja Poreštine popraćena je primjerenim katalogom kojega je, kao i koncepcije izložbe, autor Davor Munda i koji baca svjetlo na stoljeća davne prošlosti iza nas ili, bolje rečeno, pod našim nogama.

Katalog je podijeljen na devet većih cjelina: “Uvod”, “Povijest istraživanja gradina Poreštine”, “Poreština – pogodno područje za nastanak prapovijesnih naselja”, “Bedemi – glavni obrambeni element gradinskih naselja”, “Oblik gradina Poreštine”, “Gradina na porečkom poluotoku”, “Nastambe gradinskih naselja”, “Život na gradini” i “Zaključak”.

U uvodu (6) Munda ističe da je izložba *Gradine prije grada* bila povod izdavanju ovoga kataloga koji prikazuje predmete čuvane u Zavičajnom

muzeju Poreštine, čija je 125. godišnjica obilježena istom prigodom. Arheološki predmeti pronađeni na porečkim lokalitetima dijele burnu sudbinu istarskoga prostora prve polovine 20. st., zbog čega se danas mnogi od njih više ne nalaze u fundusu porečkoga muzeja, već su jednim dijelom u Arheološkom muzeju Istre u Puli, a drugim u tršćanskom Gradskom muzeju.

U drugom poglavlju (8-13) autor donosi pregled povijesti istraživanja gradina Poreštine. Poglavlje je podijeljeno na dva dijela: u prvom navodi istraživače pionire arheologije, koji su već sredinom 19. st. započeli istraživanja na gradinama oko Poreča, dok se u drugom osvrće na razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata kada se obavljaju opsežna i sustavna istraživanja te otkrivaju mnogi novi lokaliteti. Munda navodi P. Kandlera, C. De Franceschija, R. Burtona te C. Marchesettija kao glavne istraživače prve faze, a u drugoj fazi ističe važnost A. Šonje, B. Bačića, J. Mladina i K. Mihovilić.

Poglavlje pod nazivom "Poreština – pogodno područje za nastanak prapovijesnih naselja" (14-17) donosi analizu područja i resursa koji su bili važni za nastanak prapovijesnih naselja. Brončanodobnim i željeznodobnim stanovnicima na prvom je mjestu pri odabiru lokacije za podizanje naselja bila obrana tj. strateški položaj, zatim plodna zemlja i dostupnost vode, što se u rasporedu gradina u prostoru nameće kao pravilo.

U četvrtoj se cjelini (18-19) analiziraju glavne stavke obrane svake gradine, odnosno bedema, čiji se kameni vijenci još uvijek naziru po zaravnjenim brdima porečkih gradina. Bedemi su uvijek pratili konfiguraciju terena te djelomično ili potpuno okruživali mjesto gdje je bilo smješteno naselje. Kameni su bedemi često bili građeni u kombinaciji s drvom, a kako nisu bili vezani nikakvim vezivnim materijalom često su se urušavali. Osim karakterističnoga suhozidnoga bedema, za obranu su se rabili i zemljani nasipi, rovovi i okomito postavljeni šiljati blokovi.

Peto poglavlje (20-21) predstavlja gradine i njihovu različitost po obliku i veličini, koji prvenstveno ovise o konfiguraciji terena. Autor ističe da zbog erozije tla i kontinuiteta naseljavanja nijedna gradina nije sačuvala svoj prvotni oblik.

Od posebne je važnosti šesti odlomak koji se odnosi na gradinu na porečkom poluotoku (22-23). Neki smatraju da je struktura gradinskoga naselja utjecala na kasniji raspored ulica rimskoga *Parentiuma*. Činjenica da je na području samoga rimskog hrama pronađen zavjetni žrtvenik božice Tere Histrije, ženskoga predrimskoga autohtonog božanstva, upućuje na

mogućnost da je i prije Rimljana na području porečkoga poluotoka postojao sakralni objekt. Blizina otočića Sv. Nikola i ostaci keramike na platou otoka ukazuju na mogućnost da je i otočić bio sastavni dio gradine.

Sedmo se poglavlje (24-25) bavi analizom nastambi na gradinama, materijala od kojih su napravljene te položaja, oblika i veličine kuća unutar naselja. Kuće su u naseljima bile smještene jedna do druge uz bedeme. Razlog je tomu obrana naselja, ali i zaštita kuća od jakih naleta vjetra. Kuće su bile građene od kamena, dok je krov bio izgrađen od drva i pokriven šibljem, slamom, lišćem ili prućem. Najčešće su bile pravokutnoga tlocrta, dok im je veličina varirala.

U osmom, najopsežnijem poglavlju (26-35), Munda opisuje život na gradinama. Ističe ratarstvo i stočarstvo te lov i ribarstvo kao glavne grane privrede koje su omogućile najgušću naseljenost toga razdoblja u Istri. U nastavku autor analizira otkrivene predmete na porečkim gradinama pomoću kojih se može iščitati kako su stanovnici izrađivali tkaninu, odjeću i obuću. Analizirano je mnoštvo predmeta od kosti, kamena i drveta, a većina metalnih predmeta potječe iz željeznoga doba. Posebno mjesto unutar odlomka posvećeno je lončarstvu te mnoštvu pronađenih fragmenata keramike koji pomažu pri datiranju pojedinih razdoblja. Upravo raskošne posude željeznoga doba pronađene na porečkim gradinama ukazuju na utjecaje iz prekomorskih krajeva te ističu bogatstvo lokalne zajednice i njezinu trgovinu s velikim prekojadranskim centrima.

Zaključak se nalazi na 36. stranici, a slijede sažeci na talijanskom i engleskom jeziku (38-41) te tablice kronologija brončanoga i željeznoga doba Istre s usporedbom sa susjednim prostorima (42-43). Na kraju kataloga nalaze se popisi predmeta s kataloškim oznakama (44-51) te popis literature (52-53). Katalog obiluje crtežima, fotografijama arheoloških predmeta pronađenih na porečkim gradinama i samih nalazišta te fotografijama pejzaža u kojima se kriju porečke gradine.

Katalog Davora Munde samo je naizgled skromna obima, ali, gledajući širi kontekst toga razdoblja istarske prošlosti, ovo je djelo značajan prilog velikom istarskom prapovijesnom mozaiku u kojemu Poreština zauzima izuzetno mjesto.

Hana Žerić Šaponja